

Список використаних джерел:

1. Дронова О., Кононенко О. Славутич: формування потенціалу стійкості міста в умовах сучасних викликів та загроз. *Український географічний журнал*. 2019. № 3(107). С. 22–36.
2. Національна доповідь: Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз / ред. кол. С. І. Пирожков та ін. / Київ : ПіЕН ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2022. 552 с.
3. Пирожков С. Національна стійкість України: стратегія забезпечення. *Український географічний журнал*. 2022. № 2(118). С. 3–10.
4. Про рішення РНБО України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості». Указ Президента України № 479/2021 від 27 вересня 2021 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>
5. Формула української стійкості. *Дзеркало тижня*. 17 грудня 2022 року. URL: [URLhttps://zn.ua/ukr/SOCIUM/formula-ukrajinskoji-stijkosti.html](https://zn.ua/ukr/SOCIUM/formula-ukrajinskoji-stijkosti.html) [дата звернення 22.10.2024].

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-502-3-17>

Степанов А. Т.,

*студент 4 курсу заочної форми навчання
за спеціальністю 052 – Політологія
кафедри державно-правових і гуманітарних наук
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Шаповалова А. М.,

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових і гуманітарних наук
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПОПУЛІЗМ ЯК РІЗНОВИД МАНІПУЛЯТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЗАГРОЗА УКРАЇНСЬКІЙ ДЕМОКРАТІЇ ПІСЛЯВОЄННОГО ЧАСУ

Сьогодення України потребує нової парадигми управлінських і політичних рішень. На наше переконання, у сучасному політичному дискурсі України популізм став одним із найпоширеніших явищ, що становить серйозну загрозу демократичним процесам та інституціям.

Це явище потребує ґрунтовного наукового аналізу і осмислення в контексті українських реалій та світового досвіду, особливо в умовах пост конфліктного суспільства та демократичної трансформації.

Зазначимо, що сучасна архітектура популізму будується на певних ключових ознаках, серед яких можна виділити ті, які відображаються в засобах політичної комунікації: апеляція до простих рішень для складних суспільно-політичних проблем; протиставлення народу та еліт; використання емоційної риторики; обіцянки швидких змін без урахування реальних можливостей та обмежень; персоналізація політики.

Аналіз цих ознак демонструє, що популізм базується на викривлених засобах комунікації, а відтак на основі маніпулятивних політичних технологій. Такий засіб політичної комунікації не містить в собі засад нормальної взаємодії політичної влади, або політичних сил, що претендують на владу, із суспільством, не виробляє робочі методи та механізми подолання існуючих загроз та проблем для суспільства і держави.

Природа феномену демонструє, що популізм, як засіб впливу на суспільну свідомість, знаходить себе в рамках кризи ліберальної представницької демократії та є результатом знецінення довіри до традиційних політичних інститутів.

Як результат, популізм, що виникає на підґрунті потреби суспільства в швидкому вирішенні нагальних проблем, призводить до тотальної «диктатури більшості», утворює домінуючу ідею, або навіть ідеологію в суспільстві, а інакомислення в таких умовах сприймається «ворожим актом» проти більшості, яка прагне подолати існуючі проблеми.

Зрозуміло, що згодом система суспільства, яка існує в умовах подавлення меншості і не містить в собі консенсусних засобів взаємодії, підпадає під вплив авторитарного режиму, згодом втрачає будь-які ознаки демократії.

За визначенням європейського дослідника Яна-Вернера Мюллера, популізм не просто критикує існуюче положення, а претендує на виключне моральне представництво народу [5, с. 19].

Варто зауважити, що ключовими паттернами популістської трансформації демократії у країнах посткомуністичного типу є: використання форм прямої демократії для легітимізації антидемократичних змін, чітке розділення ідеологій і політики та політичних діячів на «чорне» та «біле», спрощення взаємодії у суспільстві через перевагу колективних інтересів над інтересами індивіда, критика ліберальної демократії як ідеології, яка є антагоністичною для «інтересів та добробуту народу».

Популістські режими часто зберігають формальні ознаки демократії, проводячи регулярні вибори та зберігаючи певні демократичні

інституції, але позбавляють їх реального змісту, провадячи так звану «безпосередню демократію». Важливим елементом популістської трансформації є поступове обмеження громадянських свобод під приводом забезпечення «стабільності» та «безпеки», а також суттєве обмеження популістами судової влади та інших чітко встановлених юридичних процедур [2, с. 168–169].

Наголосимо, що дослідження українського популізму наочно демонструє унікальні характеристики цього явища, які не завжди можна пояснити західними теоретичними моделями. Зокрема, значний вплив має постколоніальний контекст та досвід радянського авторитарного правління, що створює специфічне підґрунтя для популістських практик.

Як вважають українські дослідники, зокрема Головка І.В., значну роль у формуванні політичної взаємодії мають режими, що передували існуючому, а разом із тим на негативну трансформацію впливають такі явища як раніше придбаний політичний досвід, традиційні моделі електоральної поведінки та політичних переваг. [1, с. 284].

В Україні одразу після розпаду СРСР спостерігався підйом популістських настроїв, які були зумовлені важкими соціальними змінами, політичною неспроможністю влади та політикуму ефективно вирішувати нагальні політичні та економічні труднощі.

Варто відмітити, що сучасна війна ХХІ століття залишила значний відбиток на багатьох галузях державного та суспільного життя. Втім найбільший ризик післявоєнної України вбачається у різкій зміні електоральних орієнтирів на популістські політичні сили які матимуть у найближчому майбутньому можливість використати економічні, соціальні, політичні, правові проблеми, які було утворено внаслідок війни.

Повномасштабна російська війна проти України з 22.02.2022–2025 р.р. створила проблеми соціального, економічного та політичного характеру, що, в свою чергу, стало підґрунтям для розквіту популістських настроїв щодо передвиборчих політичних сил (в умовах наявності прямої конституційної заборони на проведення виборів в умовах воєнного стану). Вважаємо, що процеси післявоєнної політичної боротьби будуть супроводжуватися «експлуатацією» наявного, актуального та гострого суспільного запиту на реформи та перезавантаження внутрішнього і зовнішнього політичного курсу.

Не дивлячись на те, що більшість з актуальних проблем та нагальних потреб українського суспільства і держави не мають «легкого» вирішення, суттєвий підйом популістських настроїв може бути спровоковано певними чинниками, що матимуть генезу із самого суспільства. Зокрема, низьким рівнем політичної культури українського суспільства, поєднаним з небажанням суспільства вибудовувати

демократію поступово через прагнення до лібералізації суспільства та складний пошук консенсусу і суспільного взаємопорозуміння.

Як зазначає М. Рогожа, рівень розвитку політичної культури суспільства має визначальний вплив на поширення популістських ідей та практик. Увага населення та зміна електорального вектору на популізм здійснюється за рахунок вловлювання суспільних запитів і вибудовуванням політичної стратегії згідно цього орієнтиру, без реального задоволення цього запиту [4, с. 53].

На нашу думку, значний вплив на просування популістських наративів має частка олігархічних ЗМІ в українському медіа сегменті. В купі з низьким рівнем політичної культури та кризою критичного мислення в суспільстві, популізм в Україні знаходить загального споживача серед частки населення, яке переважно та активно споживає медіа-контент, не застосовуючи критичне мислення для в якості «фільтру» інформації.

Окрім того, іншим чинником, що сприятиме розвитку популізму, є радикалізація суспільства та політичного дискурсу у повоєнний період. Сама по собі радикалізація є найчастішою ознакою популізму, такі повоєнні настрої значно полегшить популістам завдання з поляризації суспільства і формування чіткого, згідно з їхніми політичними орієнтирами, розподілу на «чорне» і «біле», «зрадників» і «героїв», «агентів» та «патріотів» [3, с. 216].

Підсумовуючи вищесказане, слід відзначити, що популізм у сучасному українському політичному дискурсі виявляється як складне явище, що має глибокі історичні корені та специфічну природу, здатне трансформувати демократичні процеси у період післявоєнних викликів. Популізм у післявоєнній Україні виступає як багатогранне явище, що потребує комплексного підходу для протидії, зокрема через підвищення політичної культури, розвиток критичного мислення громадян та вдосконалення демократичних інститутів для забезпечення стабільності і подальшої трансформації суспільства в інклюзивному та плюралістичному напрямку.

Список використаних джерел:

1. Головка І. В. Особливості демократичних перетворень у посткомуністичних суспільствах. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2013. № 2. С. 281–291. URL: <https://is.gd/JyL0DC> (дата звернення: 11.02.2025).
2. Ковальчук В. Популізм і конституційна трансформація у країнах Центрально-Східної Європи та Україні. *Право України*. 2021. № 8. С. 168–185.
3. Лукіна Л. Концептуалізація популізму в політичному дискурсі. *Вісник Львівського університету*. 2021. № 35. С. 211–220. URL: <https://is.gd/UDbgMR> (дата звернення: 15.02.2025).

4. Рогожа М. М. Популізм в українській політичній культурі. *Українські культурологічні студії*. 2020. № 2(7). С. 50–60. URL: <http://bit.ly/4bJP7Mr> (дата звернення: 15.02.2025)

5. Müller J.-W. Co to jest populizm?. Warszawa : Krytyka Polityczna, 2017. 160 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-502-3-18>

Чирко Б. В.,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри державно-правових і гуманітарних наук

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

м. Київ, Україна

БУДАПЕШТСЬКИЙ МЕМОРАНДУМ Й ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ УКРАЇНИ

Підписання Будапештського меморандуму, забезпечення обороноздатності України в контексті російсько-української війни є одними з найбільш пріоритетних та актуальних проблем в історії сучасного українського державотворення.

З прийняттям Україною Декларації про державний суверенітет починається нова сторінка в історії українського народу. Згідно з Декларацією Україна передбачала стати нейтральною державою та не брати участі у військових блоках, а також і в ядерному озброєнні. 5 грудня 1994 р. між Україною, Російською Федерацією, США та Великобританією було підписано Будапештський меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї та про ядерний статус України. Дотримуючись цього меморандуму Україна здійснила ядерне роззброєння, держави учасниці – США, Великобританія, а також й Російська федерація – мали поважати незалежність, суверенітет та, що важливо, існуючі кордони України, утримуючись від будь-яких агресивних проявів щодо Української держави. В той же час, підкреслимо, що через два десятиліття основні положення Меморандуму були грубо порушені московським режимом – у 2014 р. Російська федерація здійснила нічим не спровоковану агресію проти суверенної України. Розглядаючи події пов'язані з підписанням Будапештського меморандуму та його подальшою долею, треба, однак, відзначити, що зазначений Меморандум швидше має політичний, аніж правовий характер, оскільки Меморандум, як такий, та Договір, який